

גמרא בבא בתרא (ד, ב) - מקיף וניקף

רב דניאל שטיין

א. חי' הרמב"ן לב"ב (שם) - ועדיין יש לדקדק בה כיון שאינו יכול לכופו לסייע עמו לגדור אותו הגדר החיצון למה מגלגלין עליו עכשיו, וכי מפני שקדם הלה ובנה משלו הפסיד זה, ולדידי לא קשיא שהרי זה דומה במקצת ליורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות וכו', אף כאן כיון שירד וגדר ושדה העשויה לגדור וצריכה לכך היא אינו יכול לסלקו אלא שמין לו כיוורד שלא ברשות, שאלו אחד מן השוק גדר על שניהם לשום לו וידו על העליונה דהא צריכה היא לגדור וכו'. הא דאמר רב הונא הכל לפי מה שגדר, לומר שמשלם לו הכל אפי' דמי בנין, ולא כשער הזול משלם אלא לגמרי דהוה ליה יורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות בשדה העשויה ליטע, וחייא בר רב בתרתי פליג ואמר דמי קנים ובזול, שאדם עשוי שלא לגדור שדהו עד שימצא קנים בזול שיגדור בהן.

ב. גמרא בבא מציעא (קא, א) - איתמר, היורד לתוך שדה חברו ונטעה שלא ברשות, אמר רב שמין לו, וידו על התחתונה. ושמואל אמר אומדין כמה אדם רוצה ליתן בשדה זו לנוטעה. אמר רב פפא ולא פליגי כאן בשדה העשויה ליטע, כאן בשדה שאינה עשויה ליטע. [חי' הריטב"א (שם) - וקשיא לי' למורי ז"ל דאפילו בשדה העשויה ליטע למה תהא ידו על העליונה בשבח ליטול כשתלי העיר כיון דשלא מדעת הבעלים ירד בה, וי"ל דכיון דשדה העשויה ליטע וידעו הבעלים ושתקו ודאי ניהא להו במאי דעבד וכאילו ירד מדעתם דמי]. [נמק"י (נח. בדפי הרי"ף) - כיון דגלי אדעתיה דניהא ליה ה"ל כאילו ירד מדעתו].

ג. רמב"ם (שכנים פרק ג הלכה ג - ד) - מי שהיה לו חורבה בין חורבות חבירו ועמד חבירו וגדר רוח ראשונה ושנייה ושלישית עד שנמצאת חורבה זו משלש רוחותיה גדורה, אין מחייבין אותו ליתן לו ההוצאה כלום שהרי לא הועיל לו והרי חורבתו פתוחה לר"ה כשהיתה, לפיכך אם גדר לו רוח רביעית עד שנמצאת חורבתו מוקפת גדר מגלגלין עליו את הכל ונותן חצי ההוצאה שהוציא זה בארבע רוחות עד ארבע אמות ובלבד שיהיה מקום הכותל של שניהם. אבל אם היה הכותל של זה שבנה ובחלקו בנה יראה לי שאין מגלגלין עליו אלא דבר מועט כמו שיראו הדיינין שהרי אינו יכול להשתמש בכתלים, וכן אם הניקף עצמו הוא שגדר רוח רביעית הרי גילה דעתו ונותן חצי ההוצאה של שלש רוחות אם היה הכותלים של שניהם, וכן כל כיוצא בזה. [השגת הראב"ד] - א"א זה המשפט מעוקל שאם הרויח לו המקום וגדר אותו שיפחות לו ההוצאה. [מגיד משנה (שם) - ודעת המחבר שאין מחייבין אותו בחצי ההוצאה אלא מפני שזוכה בחצי הכותל לפי שנבנה במקומו וכמ"ש למעלה בחצר לפיכך כל שלא נבנה במקומו ואם ירצה הלה אפילו בפריעת חצי ההוצאה אינו זוכה בחצי הכותל עכשיו אם המקיף רוצה אינו זוכה בחצי הכותל ואינו פורעה אלא מה שהנהגו זה נראה לדעתו ז"ל].

ד. רמב"ם (תרומות פרק ב הלכה יא) - וכן הפקד פטור מן התרומה ומן המעשרות, ואפילו הפקירו העכו"ם לו, אבל הזורע שדה הפקר חייב בתרומה ומעשרות. [חי' רבנו חיים הלוי (מלוה ולוה פרק כא) - הרי להדיא דאע"ג דבירד לתוך שדה חבירו הוי השבח של הבעלים, מ"מ בזורע שדה הפקר לא אמרינן דהשבח יהיה הפקר, אלא דהכל של הזורע, דאם לא היה דינו רק כאריס לפי חלקו הרי צריך להיות טבל וחולין מעורבין זה בזה, ובעל כרחך דכל השבח הוא של הזורע].

ה. חידושי הגר"ט (סימן קסח) - ונראה לבאר בזה דבנמק"י שם כתב דהטעם דבשדה העשויה ליטע מחוייב בעל השדה לשלם להיורד הוא משום דהו"ל כאילו ירד מדעתו כיון דהשדה עשויה ליטע, ור"ל דהוי כאילו בעה"ב אמר לו לנוטע והוא הוציא הוצאות על פיו ומשו"ה מתחייב בתשלומין וכו' ולפי"ז יש ליישב גם דעת הראב"ד ז"ל דהא דמחייבין ליה לניקף לשלם דאף דלא בנה את הגדר ברשותו מכ"מ נתחייב הוא לשלם על הגדר כיון דהוי כמו שבנאו מדעתו והוציא הוצאות על פיו. אבל דעת הרמב"ם היא דאין החיוב בא מחמת שהוציא הוצאות על פיו אלא דהחיוב בא מחמת שקנה השבח.

ו. גמרא כתובות (קח, א) - המודר הנאה מחבירו שוקל לו את שקלו, ופורע את חובו, ומחזיר לו אבידתו וכו', אלא פורע לו את חובו הא קמשתרשי ליה, אמר רב אושעיא, הא מני, חנן היא, דאמר איבד את מעותיו. [רש"י (שם) - זה שפרנס את אשת חבירו ונתכוון לשם הלואה שישלם לו בעלה איבד מעותיו ואין יכול לומר לו את חובך פרעתי שלם לי והוא הדין נמי לכל חוב שעליו ועמד חברו ופרעו וזה לא אמר לו הלויני אינו חייב לו כלום וכיון דאילו פרעיה לשם הלואה לאו הלואה היא כי פרעיה נמי לשם מחילה לאו מידי יהיב ליה]. [תוס' (שם) ד"ה חנן - ליכא לאקשוויי מהא דקיימא לן (לעיל פ.) היורד לתוך שדה של חבירו ונטעה שלא ברשות דשמין לו כאריס ולבונה חורבתו של חבירו דנותן לו מה שהנהגו (ב"מ קא. ע"ש) דהתם השבח בעין הוא ודין הוא שיטול אבל הכא לא השביח לו שום שבח נכסים אלא שהצילו מגביית בעל חובו ולא מידי יהיב ליה]. [תוס' (שם) ד"ה הא מני - ורבינו תם מפרש דאירי דוקא במזונות אשתו ומשום הכי פטור דאין הדבר ברור שהיה מתחייב זה הבעל מזונות שמה היה יכול להפטר שהאשה עצמה היתה מצמצמת אם לא היתה מוצאה מי שמצאיה לה מעות אף על גב דבפסקו לה ב"ד מיירי דאי לאו הכי לא הוי מחייב לכ"ע שאף לאשה עצמה לא היה מחייב בלא פסק ב"ד מכ"מ היתה מצמצמת דלא ליקרו לה רעבתנותא אבל גבי שטר חוב אפי' חנן מודה דלא איבד מעותיו דהנאה גמורה היא הואיל ולא היה יכול להפטר בשום ענין וכו' וריב"א הביא ראייה מירושלמי דה"ה בשאר חובין].

ז. רמ"א (ח"מ סימן רסד סעיף ד) - וכן כל אדם שעושה עם חבירו פעולה או טובה, לא יוכל לומר: בחנם עשית עמדי הואיל ולא צויתך, אלא צריך ליתן לו שכרו.

ח. שו"ע (ח"מ סימן קפה סעיף י) - השדכן הוי כמו סרסור. ואם השדכן רוצה שישלמו לו מיד שכר שדכנותו, והבעלים אינם רוצים לשלם עד הנישואין, תלוי במנהג המדינה. ובמקום שאין מנהג, הדין עם הבעלים. ובמקום שאין צריך לשלם לו עד הנישואין, אם חזרו בהן ונתבטל השדכנות פטורים הבעלים מלשלם לו שכרו, אלא אם כן התנו בהדיא על מנת שיתפייס, ואז צריך לשלם לו מיד, אפילו יחזרו בהן.

ט. שו"ת הרא"ש (כלל קה סימן א) - וששאלתם על שמעון שהיה סרסור של ראובן למכור ביתו והלך אצל לוי ונתרצה לקנותו ושוב לא רצה ראובן למכור ללוי כי אמר כי היה שונאו ומכרו לאחר, ועתה תובע שמעון הסרסור דמי סרסורו מראובן. לא ידענא במה נתחייב ראובן לו מעות, ואף שבועה אין כאן כי אמר לו תהא סרסור למכור ביתי והלך ודבר עם לוי לקנותו ולא רצה למכור ללוי אז בטל סרסורו. וכי אם כך מכרו ראובן לאחר ולא היה שמעון סרסור באותו מקה למה יתן ראובן לשמעון כלום, מעשים בכל יום שיש במקה אחד כמה סרסורים זה מסרסר ללוי וזה ליהודה כל מי שנגמר המקה על ידו זכה בסרסורו, ופעמים שבעל המקה מוכר בעצמו לזבולן ואינו נותן לסרסורו כלום. כי זה פשוט הוא שהסרסורים והשדכנים אם נגמר הדבר בלא סרסור אין המוכר נותן כלום. ודאי אם אחר שראה הסרסור אמר שלוי שונאו ולא רצה למכרו לו ואחר כך מכרו ללוי זה היה רמאות וצריך ליתן לו שכרו. אבל בנדון זה אינו חייב ליתן לו כלום.

י. שו"ת נודע ביהודה (תנינא סימן לו) - והנה בעסק שידוכים ידוע שהפרש גדול יש בין שידוך למקה כי בעסק המקה אין שם דברים אמצעיים והמקה תלוי רק בדמים וכשנתרצו שני הצדדים בדמי המקה שזה רוצה למכור בסך זה וזה רוצה לשלם סך זה אין שם שום פרטים אחרים וכיון שהסרסור הביא אותם לעמק השוה בסך הדמים כבר נגמר הדבר ולא נשאר שום עיכוב רק הקנין ולכן אם המוכר דחאו להסרסור בדברים ובין כך הכניס עוד סרסור בזה נסתפקתי קצת אם רמאות הזה מחייב את המוכר לשלם להסרסור הראשון הפסדו. אבל בשידוכים הדבר ידוע שיש הרבה פרטים כי אף שנתרצו שני הצדדים בסך הנדן שלכל אחד ואחד יש עוד הרבה פרטים כמו התחייבות מזונות ודירה להזוג ובגדים ומתנות והדבר ידוע שאפילו כבר באו הצדדים יחד לפעמים בשביל דבר קטן מאוד מתפרדת החבילה ומתבטל השידוך ולכן כל זמן שלא השוה אותם השדכן הראשון על כל הפרטים עד שלא נשאר שום דבר גדול או קטן שצריך לדבר בזה עדיין לא נגמר השידוך על ידי השדכן ואם אחד מהצדדים מכניס את אוהבו או קרובו לגמור הדבר אפילו היה ביכולת של השדכן הראשון להשוותם ג"כ בפרטים הללו והצדדים הכניסו את אוהבם או קרובם בזה אין כאן רמאות כלל וכזה נעשו מעשים בכל עת ואין להשדכן הראשון על הצדדים רק תרעומות אבל לא שום דין ומשפט כלל.

יא. ערוך השלחן (אהע"ז סימן נ סעיף מב) - דיני שדכנות נתבארו בח"מ סי' קפ"ה והמנהג אצלינו לסלק השדכנות מיד אחר התנאים ואפילו נתבטל אח"כ השידוך אין מחזירין השדכנות והמנהג שהמתחיל נוטל מחצה והגומר מחצה ומי שעסקו באמצע מדינא אין להם כלום ומ"מ המנהג ליתן גם להם דבר מה כי אין ביכולת להעמיד זה על קו הדין ובשכר השדכנות נוטלין מסכום הגדול של הנדוניא ויש מקומות שמשלמין חמשה חלקים למאה שנים ומחצה מכל צד ויש מקומות שמשלמין ששה חלקים למאה ויש שנוהגין כשאין נהר מפסיק בין הצדדים משלמין ארבע למאה ונהרא נהרא ופשוטה וזהו ודאי דאין לשום אחד מהצדדים להכניס קרובו או אוהבו להשדכנות כשהתחילו שדכנים אחרים לעסוק בזה דזהו כמעט גזל גמור ולא גרע עכ"פ מעני המהפך בחררה ומ"מ יש שאין מקפידין בזה אבל אין לזה טעם נכון ואם אמר השדכן מתחלה שיעסוק בחנם אין לו שכר שדכנות.

יב. עליות דרבינו יונה בבא בתרא (שם) - ורש"י ז"ל לפירוש דטעמא דת"ק, הואיל ויצא מב"ד זכאי על השלש, לפי שלא הי' נהנה הניקף בהן בשעה שעמד בדין עליהם, כיון שהיה פרוץ מרוח רביעית, הלכך שוב אין מחייבין אותו, אע"פ שגדר את הרביעית (ונתחייב בכולן) לבסוף, ונמצא עכשיו שהניקף נהנה מארבעתן. ור' יוסי סבר הדר דינא, כי מתחילה פטרוהו לפי שלא נהנה במחיצות, ועכשיו שנהנה מהן ע"י גדר רביעית מתחייב בכולן. ולשון המשנה מוכיח שלא נעשית הרביעית בעת שגדר השלש, דקתני אם עמד, וקתני נמי מגלגלין עליו. ואזדא רש"י ז"ל לשיטתו שפי' בפ' כיצב, הא רביעית מחייבין אותו, הא קיפו מד' רוחותיו וגדר את הרביעית. ולפי פי' עכשיו הוה ליה המקיף בד' מחיצות זה נהנה וזה לא חסר, ואין הפרש בין הרביעית ובין הראשונות, הלכך הא דמחייב ליה ת"ק על הרביעית יותר מן הראשונות, היינו, משום דכבר יצא מב"ד זכאי, ואמרי' קם דינא.